

2. MELLÉKLET

A kőszegi és a székesfehérvári jezsuita patikabútorok fiókfeliratain látható materia medica összehasonlítása

Grabarits István, Dobson Szabolcs, Szima Viktória

Forrás: Kováts Mihály: Magyar patika, az az Magyar és Erdélyországban termő patikai állatok, növények és ásványok, orvosi hasznaikkal egyetemben. Pest, 1835

Kisszótár a korabeli orvosi nyelvhez

Borongatás: borogatás

Dagály: ödéma, vizenyő

Dugulást nyitó: deobstruens (hashajtó)

Felvagdalo: lásd felvágó

Felvágó: incidens (nyálka-oszlató)

Fene: gangraena

Folyosó (foloso): orbánc, övsömör (?)

Havasság: menstruáció

Hideglelés: láz

Izzasztó: diaphoretica

Kanaf: rost

Kinyitó: aperiens (hashajtó)

Letörlő: abstergens, detergens, tisztítószer

Méhkórság: hysteria

Olvasztó: (re)solvens (hashajtó)

Oszlató: antispasmodicum

Párologtató: sudorifera

Síp: fistula, sipoly

Sömörög: kiütés, pörsenés

Súly: scorbutus

Túr: ulcera; nedves-taknyos: ulcera humido-mucosa

Vékonyító: attenuáns (a testnedvek folyékonyságának fokozója, hígító)

Venuskórság: syphilis

Vízkór: hydrops, kóros folyadékfelhalmozódás

A kőszegi és székesfehérvári jezsuita patikák átfedő fiókfeliratainak terápiás elemzése

Emplastrum ad rupturas – (A RUPT)

Szakadásra való ír, szakadásír vagy flastrom. A sáfrány flastromot is erre a célra használták.

Flores Acaciarum – (ACACIAR)

Kökényvirág (Acacia nostra, Prunus spinosa)

Belsőleg: hashajtás, izzasztás.

Külsőleg: bodzavirág helyettesítője.

Flores Anthos (?) / Fructus Anthophyllii (?) – (ANTH)

A Flores anthos a Rosmarinus officinalis virág szinoníma neve is lehet.

Belsőleg: idegelevenítő, izzadsághajtó, oszlató. Méhkórság zúrzavarjaiban, öregek szédelgéseikben, az ő emlékezeteknek gyengeségében, álomkórságban, taknyos, görcsös mellj szorulásban, felfúvódásokban, hasmenésekben, ideg gyengeségeiben.

Külsőleg: vizes dagályokban, fenés túrokban idegerősítő fürdőkben.

Flores Calcatrippae – (CALCAT)

Nincs tárgyalva.

Flores Carthami – (CARTHAM)

Nincs tárgyalva.

Flores Malvae arboreae – (MALV ARB)

Nincs tárgyalva.

Flores Verbasci – (VERBASC)

Belsőleg: lágyítanak, oszlatnak, valamennyire enyhítenek. A köhögés, tüdő tisztátalan turjai ellen és vérköpésben. Vérhasban.

Külsőleg: kenőcsben fájdalmasan meggyulladt aranyérben.

Gallae Turcicae – (GALL TURC)

Nincs tárgyalva.

Herba Abrotani – (ABROT)

Belsőleg: véknyít, felhasgat, oszlat, gyomrot erősíti, a gilisztát űzi, izzaszt, oszlat, tisztít, a rothadást távoztatja.

Külsőleg: borongatoul a vérnek bőr alattvaló kiömlésében, vizes dagályokban, varas fejekre és fenékre.

Herba Artemisiae – (ARTEM)

Belsőleg: gyomorerősítő, a gyomor hideg lankadságában, a rázó hideg után is.

Külsőleg: borongató, túrokban, sípokban, fenében, befecskendezőül alkalmaztatik.

Herba Betonicae – (BETONI)

Nincs tárgyalva.

Herba Capilli – (CAPIL)

Belsőleg: hurutos veszőségeken, köhögésben, eltaknyosodott tüdőkben, belső túrokban.

Herba Equiseti – (EQUIS)

Nincs tárgyalva.

Herba Fumariae – (FUMAR)

Belsőleg: kinyitó, tisztító, véknyító, sok izgatás nélkül erősítő erővel bír. Bélpoklosságban, sülyben, köszvényben, vértisztító, keserű.

Herba Hederæ – (HEDER)

Belsőleg: vesék túrjaikban, makacs köhögésekben, vérköpésben, sorvadtságban.

Külsőleg: túrokban, sípokban, sebgyógyító, rothadást űző, orrtúrjaiban is hasznos.

Herba Hysopi – (HYSOP)

Belsőleg: izgat, felvagdál, felolvaszt, azért is kiköpést előmozdítja.

Külsőleg: oszlat és tisztít.

Herba Malvae – (MALV)

Nincs tárgyalva.

Herba Marrubii – (MARRUB)

Belsőleg: vékonyít, kinyit, izgatással tisztít. Tüdővészben a gennyedtség megvéknítésére, a tüdő túrjaiban, pökkel teljes taknyos melljszorulásban.

Külsőleg: borongatásra, befecskendezőnek a túrokban, sípokban.

Külsőleg: oszlat és tisztít.

Herba Matricariae – (MATIC)

Belsőleg: gyengén izgat, idegeket felébreszti, görcsöket elhajtja, csendesít, erősít, szeleket elhajt, rothadásnak ellent áll. Méhfattyú fájdalmait, belek fájdalmaikat enyhítő. Étlenségben.

Külsőleg: oszlat, fájdalmakat enyhít.

Herba Menthae crispae – (MENTH C)

Belsőleg: izgat, vidít, az idegeket erősíti, tehát görcs ellen való is, a szeleket hajtja, az emésztő műszereket erősíti, főként pedig a hányást enyhíti. Méhkórsági és havassági szelek ellen, hasmenésben, csuklásban.

Külsőleg: oszlat és tisztít, a rothadásnak is ellent áll. Vizes dagályok elle, a vér kisercegésében.

Herba Millefolii – (MILLEF)

Belsőleg: erősíti az idegeket, enyhíti a fájdalmakat, összehúzó, olvaszt, oszlat és tisztít.

Külsőleg: borongatásként és befecskendezőként tisztít a túrokban és sípokban. Hasznos aranyér folyásában. Erősítő fürdőkhöz is adják.

Herba Origani nostriae – (NOST)

Belsőleg: izgat, ébreszt, izzadtságot hajtja és jól felvág. Melljnek taknyos kórságaiban az érezhetetlen kipárolgás elnyomásától származott hurutos folyásokban.

Külsőképpen: oszlat és tisztít.

Herba Pulegii – (PULEG)

Belsőleg: izgat, felvág, oszlat, görcsszünetető, szélhajtó. Mellj betegségekben, számarhurutban, mellj szorulásban. Vize felvágja a nyúlós köpöt. Hideg mellj kórságokban, az életerő felébresztésére, a fájdalom

enyhítésére. A takony összetorlódásától származott mellj nyavalyáiban. Taknyos fulladozásban, öregségi hurutban.

Külsőleg: oszlat és gyógyít.

Herba Pulmonariae – (PULM)

Herba Rutae hortensis – (RUTH H)

Belsőleg: kinyit, előmozdítja a kipárolgást, görcsöket elhárítja, idegeket erősíti, gilisztákat és rothadást előzi. Izzasztó, dögvész ellenző.

Külsőleg: oszlat.

Herba Scordii vulgaris – (SCORD V)

Belsőleg: izgat, erősít, felolvaszt, az izzadást elősegéli, oszlat, tisztít és a rothadásnak ellent áll. A gonosz hidegekben, dögvészben az erőknél felébresztésekre, a nedvek megromlásoknak akadályoztatására. Mindazonáltal ezekben a nyavalyákban sohasem elegendő. Leghelyesebben rendeltetik a rest, elalélt személyeknek a megtaknyosodott nedvekben.

Külsőleg: borongatóul, mosdóul, száj- és toroköblögetőül, befecskendezőül. Vizes dagályokban, sípokban, tisztátalan túrokban, általában minden fenés sérelmekben. Porul is hintik ezen nyavalyákban a sebekre.

Herba Sideritis – (SIDERIT)

Nincs tárgyalva.

Lignum Guayacum – (GUAYAC)

Nincs tárgyalva.

Lignum Juniperi – (JUNIPER)

Belsőleg: vékonyítja és tisztítja a nedveket, kinyitja a bőredényeket és a húgy útjait. Hugyoztató a vízkórságban. Izzasztó. Vénusdög ellen, más szerekekkel összetéve. Tüdőknek, veséknek hideg séréseikben, hurutos folyósókban.

Külsőleg: rühes kezek mosogatására, általában minden hideglelés nélkül való bőrkórságokban.

Lignum Rhodium – (RHOD)

Nincs tárgyalva.

Lignum Sassafres – (SASS)

Nincs tárgyalva.

Radix Bardanae – (BARD)

Belsőleg: kinyit és ezen okon izzadtság- és húgyhajtó, következőleg a vért is tisztítja. Adják folyosós, köszvényes nyavalygásokban, a fűvény- és kőkórságokban, sőt, még a vizibetegségben is. Hajdanában éltek ezzel a vénuskórságban is.

Külsőleg: a bőr kiötléseiben, főként pedig rühben.

Radix Chinae – (CHIN)

Nincs tárgyalva.

Radix Curcumae – (CURCUM)

Nincs tárgyalva.

Radix Dictamni albi – (DIPTAM ALB)

Belsőleg: izgat, szélvelvagdálja a taknyot, erősít és üzi a gilisztát. Nehézségben, búkórságban, rázó hidegben, gilisztákban, takonyból eredt kórságokban, tunya vérforgásban. Harmadnapos rázó hidegben, jalapával a kukacokban, fejférfolyásban.

Radix Enulae – (ENUL)

Belsőleg: izgató, felolvasztó, gyomorerősítő, izzasztó. Önkényes enyvességben. Borban adva szélütés ellenző, kénesős orvosságoktól származott reszketés ellen. Kőtől óvó.

Radix Filicis – (FILIC)

Belsőleg: felolvaszt, édesít, valamennyire a széket elősegíti. Tisztító, többnyire csupán más orvosságokhoz tétetik. Köszvényben, lábköszvényben fehér pemetefűvel és földitömjénnel.

Radix Gentianae – (GENTIAN)

Belsőleg: izgató, erősítő, gilisztaűző, gyomorerősítő, nagy adagban széket előmozdító. Lábköszvényben.

Külsőleg: tisztító, felvágó, letörlő, szennyes és sipos túroknak megtisztíttatásokra.

Radix Graminis – (GRAMIN)

Belsőleg: hívesít, vékonyít, szappan szabású és felolvaszt, vértisztító és a szükségben táplál is. Hasbeli belső részek dugulásokban olvasztó.

Radix Hypecacuanhae – (HYPOCAC)

Belsőleg: hánytató.

Radix Ialapae – (IALAP)

Belsőleg: giliszták ellen.

Radix Ireos Florentinae – (IREOS FL)

Belsőleg: kevés felvagdalo, kinyitó erő. Az új gyökér erősen hajtja a széket, sőt okádat is. Taknyos mellj nyavalyákban, köhögésben, taknyos mellj szorulásokban, felfúvódásokban, főként amelyek a kisedekben szoktak történni.

Radix Lapathi acuti – (LAPAT AC)

Belsőleg: hígít, gyengén elősegíti a széket és részeként erősít is. Vértisztító italokhoz teszik.

Külsőleg: új kinyomatott leve régi bőrnyavalyák ellen, sűrű főttvize fürdőben, rüh ellen és sömörögben.

Radix Levistici – (LEVIST)

Belsőleg: izgat, felvagdalo, kinyit, s azért elősegíti az izzadtságot, vizeltet. Taknyos betegségekben, zöldsápadtságban. Rotdhad hidegekben pedig kénsavany szellellettel adatik.

Radix Mechoacannae – (MECHOA)

Nincs tárgyalva.

Radix Oninidis – (ONONID)

Belsőleg: cukros leve kinyitó orvosságokhoz tetetik vesekórságban, vesekőben. Vízkórságban vizelethajtó.

Radix Pimpinellae – (PIMPIN)

Belsőleg: izgat, széjjelvagdalja a taknyot, szappan hatású, valamennyire felolvasztó, gyomorerősítő.

Borral legjobb az első utaknak, tüdőknék az eltaknyosodásokban.

Külsőleg: toroköblögetőül, savós és taknyos torokgyékban, rágószerűen nyelv szélütésben.

Radix Rubiae tinctorum – (RUB TICN)

Belsőleg: erősítő, összehúzó. Anglus kórságbeli gyermekeknek. Gerinckórságban kisdedeknek.

Radix Salsaparillae – (SALSAPA)

Nincs tárgyalva.

Radix Scorsonerae – (SCORZON)

Belsőleg: kinyit, felolvaszt, édesít, enyhíti a csípősséget. Hideglelésekben, tüdővészben, havasságban, csípősségekben. Vértisztító, szelidítő. Kezdődő vízkórságokban. Fellábadozóknak ételül is jó (levesbe is lehet befőzni).

Radix Taraxaci – (TARAX)

Belsőleg: nagyon szelidül izgat, feleereszt, olvaszt, szappan hatású, vért tisztít, a széket és a vizeletet gyengén előmozdítja. Rendelik rest székletben, aranyér vesződéseiben.

Külsőleg: bőrkíótlésekben, rühben, sömörögben.

Radix Tormentillae – (TORMENT)

Belsőleg: erősít és izgatás nélkül összehúzó. Hasmenésekben (ritkábban vérhasban) mint összehúzó szer a szükséges kiürítések után, a tág kanafokban vagy nedveknek nagy hígságokban és felolvadásokban, az onnét származott vér folyásokban s vérvizelésben.

Külsőleg: szájóblító fogfájásban. Nedves taknyos túrokat kiszárító, vadhúst visszanyomó.